

OČUVANJE NEMATERIJALNOGA: TKO, ŠTO, GDJE

DANIEL WINFREE PAPUGA* □ ICOM / ICME - International Committee for Museums and Collections of Ethnography, Norveška

sl.1. Prva norveška natjecanja u *kappleiks* održavala su se kasnih 1800-ih

UVOD. Najnoviji trendovi proučavanja kulture u središte pozornosti počinju stavljati *nematerijalnu kulturnu baštinu*, a UNESCO je jedan od važnijih pobornika tog procesa. Možemo smatrati da je, kad je riječ o toj organizaciji, takvo preusmjeravanje pozornosti prirodan razvoj događaja s obzirom na to da je ranih 1990-ih UNESCO naručio izvješće *Creative diversity* koje je proširilo određenje pojma *kultura* (Svjetska komisija za kulturu i razvoj, 1995.).

Prema UNESCO-ovoj definiciji, nematerijalna baština *uključuje sve oblike tradicionalne i popularne ili narodne kulture, tj. zajednička umjetnička djela podrijetlom iz određene zajednice i utemeljena na tradiciji, uključujući usmenu tradiciju, običaje, jezike, glazbu, ples, obrede, slavlja...*¹ Te se tradicije mogu izražavati raznim oblicima kulturnog izraza ili biti kulturni prostori koji objedinjuju različite kulturne aktivnosti (UNESCO, 2001.).

Pri preusmjeravanju pozornosti na nematerijalnu kulturnu baštinu, mora se dati *prednost onim načinima prikazivanja tradicionalne i popularne kulture koji naglašavaju neke sadašnje ili prošle vidove tih kultura (prikazuju njihovo okruženje, način života te djela, umijeća i tehnike stvorene u tim kulturama)*.² Drugim riječima, u središtu pozornosti je kontekst.

UNESCO se zalaže za multikulturalni pristup očuvanju etnika, ali i razlika ruralnih i urbanih tradicija. Stoga bi obrazovne ustanove morale *na prikladan način osmisliti i uvesti u formalni i izvanškolski nastavni program poučavanje i proučavanje folklora, posebno inzistirajući na poštovanju folklornih tradicija u najširem smislu te riječi te uzimajući u obzir ne samo seoske i druge ruralne kulture već i kulture različitih društvenih skupina nastale na urbanim prostorima* (UNESCO, 1989.).

¹ http://www.unesco.org/culture/heritage/intangible/html_eng/index_en.shtml

² Ibid.

Iako UNESCO promjenu smatra sastavnom dimenzijom kulture, vjeruje se da bi ona, u sklopu globalizacije, ipak mogla biti golema prijetnja tradiciji: *lokalnu nematerijalnu kulturnu baštinu brzo zamjenjuje standardizirana međunarodna kultura, koju potiče ne samo društvenogospodarska "modernizacija" nego i nevjerovatan napredak informacijskih i transportnih tehnika.*³

S obzirom na sve navedeno, UNESCO-ov program *živućih ljudskih blaga (living human treasures)* ponajprije nastoji otkriti nositelje tradicija, odati im priznanje i pobrinuti se da njihovo znanje bude preneseno mlađim generacijama: *nositelje baštine moramo otkriti i odati im službeno priznanje.*⁴

Slično tome, *Objava remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva (Proclamation of the Oral and Intangible Heritage of Humanity)* nastoji:

- *osvijestiti i pobuditi pozitivan odnos prema priznavanju vrijednosti usmene i nematerijalne baštine te spoznaju o potrebi njezina očuvanja i oživljavanja,*
- *procijeniti i popisati svjetska nalazišta usmene i nematerijalne baštine,*
- *potaknuti zemlje na stvaranje nacionalnih inventara usmene i nematerijalne baštine te na poduzimanje pravnih i administrativnih mjera za njezino očuvanje,*
- *poticati angažman tradicionalnih umjetnika i lokalnih aktivnih sudionika te kulture (UNESCO, 2001.).*

Imajući na umu te ideje, želio bih se osvrnuti na tri norveška modela očuvanja *nematerijalne baštine*: glazbeno natjecanje, sustav *pokrajinskoga glazbenika* i akademsko proučavanje narodne glazbe.

GLAZBENO NATJECANJE. Norveški je *kappleik* natjecanje u tradicionalnim pjesmama, plesovima ili instrumentalnim izvedbama, uz suđenje. Suci ocjenjuju nositelje tradicije i odaju im priznanje koristeći se sustavom nagrada. Prve su norveške *kappleike* održane kasnih 1800-ih, a natjecanja su oduvijek bila vrsta pučkih zbivanja koje bi organizirala udruženja amatera narodne glazbe, uz malu financijsku pomoć drugih. Ta su natjecanja bila važna okupljališta glazbenika na kojima su ljudi mogli naučiti ponešto o vlastitoj "neopipljivoj" tradiciji te tradiciji susjednih područja.

Gusle su bile najvažniji instrument u starijoj norveškoj narodnoj glazbi. I osmožičane Hardanger gusle i standardna violina smatraju se tradicionalnim glazbalima, ali se uglavnom rabe u različitim situacijama. Hardanger gusle tradicionalno su solo-instrument, bez obzira na to sviraju li se u plesnim ili koncertnim izvedbama. "Stari" norveški instrumenti (poput različitih narodnih fruli, rogova i žičanih *langeleik* citri) uključeni su u *kappleik* natjecanja, ali isključivo kao solo-instrumenti. Suvremeni instrumenti (primjerice, harmonika, gitara ili kontrabas) i grupne izvedbe potpuno su isključeni. Organizacija *Nacionalna narodna glazba* pokušala je početkom 1980-ih oživjeti *kappleike*. Ta je organizacija, međutim, u *kappleike* uključivala stilove iz *CIJELE* Norveške, a uvela je i kategorije za novokomponirane i

sl.2. Fotografija snimljena za vrijeme jednog tečaja sviranja norveške frule (*seljefløyte*), 2001.

grupne izvedbe. Taj je potez izazvao brojne "tradicionaliste" pa su 1986. konzervativni glazbenici utemeljili zasebnu organizaciju čiji je cilj bilo očuvanje solo-izvedbi (v. Mørkhaugen, 1987; Goertzen, 1997). Danas te dvije suprotstavljene organizacije privlače ponešto različite vrste natjecatelja: *kappleike* pod pokroviteljstvom prvotne (liberalne) organizacije "popularnije" su među publikom, ali brojni vrsni svirači ne sudjeluju u njima zbog oprečnih uvjerenja. Model *kappleika* primjer je sustava otkrivanja nositelja tradicije i sustava osiguravanja priznanja ovisnih o tome čija se mjerodavnost priznaje. U ovom primjeru dvije različite grupe svojataju "tradiciju", a svaka od njih ima vlastiti pojam o tome što je zapravo tradicija. Ta vrsta prepirki može potaknuti kulturnu promjenu, ali nam istodobno pomaže konkretizirati pojam tradicije na pučkoj razini.

POKRAJINSKI GLAZBENIK. Brojne su pokrajine i općine tijekom posljednjih nekoliko desetljeća usvojile instituciju *pokrajinskoga glazbenika*, koji na tom području može biti zadužen za glazbene izvedbe, poučavanje i administrativne poslove. Neki su pokrajinski glazbenici klasično obrazovani, ali većina se područja tim sustavom koristi za promicanje lokalne narodne glazbe. Primjerice, u pokrajini Buskerud lokalni pjevač narodne glazbe poučava osnovnoškolce tradicionalnim pjesmama, vodi pokrajinski centar narodne glazbe i putuje unutar pokrajine u funkciji glavnog koordinatora aktivnosti vezanih za narodnu glazbu.

Mogli bismo tvrditi da nematerijalno naslijeđe uvijek ima opipljive oblike jer nositelji tradicije žive u materijalnom svijetu, a predmeti mogu služiti praktičnoj svrsi i biti nositelji simboličkog značenja. Primjer takve dvosmislenosti jest i graditelj instrumenata Nils Stuvstad, koji je tijekom života izradio nekoliko stotina *sjøfløyta*. *Sjøfløyta* je norveška frula, izvorno uvezena iz "prekomorske" Njemačke u 17. stoljeću. Kad je 1980-ih godina gospodin Stuvstad umro, njegova je radionica darovana pokrajini Buskerud i sada je dio muzejske izložbe buskerudskog Centra narodne glazbe. Izložba je otvorena za javnost, ali je lokalnom stanovništvu vjerojatno najkorisnija kao izvor informacija za tečajeve

3 http://www.unesco.org/culture/heritage/intangible/treasures/html_eng/method.shtml

4 Ibid.

5 Izvadak iz *Emneplan for Folkemusikk 1*, dostupnog na: <http://www-not.hit.no/cfl/fagplan-er/2002-2003/629-folkemusikk1.pdf> (autorov prijevod).

narodne glazbe, na kojima polaznike uče izrađivati i svirati pojedine instrumente. Predmeti i kontekst u kojemu djeluju (izrada, sviranje, poučavanje itd.) dio su nematerijalnog naslijeđa.

Voditelj buskerudškog Centra narodne glazbe održava vezu s velikim brojem glazbenika i mnogim je vrsnim glazbenicima u njemu ponuđen honorarni posao profesora. Tečajevi buskerudškog Centra narodne glazbe privlače i ljude izvan te zajednice i vrlo su važan čimbenik održavanja lokalnih tradicija. Tečajeve Centra financiraju i lokalna i nacionalna tijela.

Na jednogodišnjem tečaju Centra polaznike poučavaju kako izraditi i svirati *seljefløyte*, vrstu norveškoga narodnog instrumenta. *Seljefløyte* je vrbova frula koju je moguće izraditi samo u rano proljeće, kad u mladica-ma teče biljni sok. Drvena se kora vrbove grane oguli i dobije se šuplja cijev. Zatim se na jednom kraju izrezbari usnik i glazbenik svira skalu proizvedeći alikvotne tonove pokrivanjem i otkrivanjem kraja frule. Polaznici prolaze intenzivnu trodnevnu pouku iz sviranja instrumenta i posljednjeg dana tečaja održavaju koncert za lokalnu zajednicu.

Nakon toga službeno vladino tijelo priznaje pokrajinskoga glazbenika kao nositelja tradicije, a on pak iskazuje priznanje narodnim glazbenicima koje zapošljava kao profesore.

AKADEMSKO PROUČAVANJE NARODNE GLAZBE. Već više od deset godina *Telemark University College* nudi dvogodišnji program studija narodne glazbe na svom kampusu u Raulandu. Plan studija iz 2002. navodi ove ciljeve:

*Glavni je cilj programa pomoći studentima da shvate bogate različitosti oblika i svrhe norveške narodne glazbe. Širokom metodičkom raspravom obuhvatit ćemo osnovni programski materijal, a osnova studija bit će kombinacija shvaćanja zastupljenih u muzičkim, kulturnopovijesnim i društvenim znanostima. Tijekom cijelog studija studenti će stjecati sposobnosti i iskustva širenja znanja o našoj narodnoj glazbi, a usavršit će se i u pjevanju, instrumentalnim izvedbama i plesu.*⁵

Većina studenata ne dolazi iz okruženja prožetih narodnom glazbom, ali zato tijekom studija bivaju intenzivno uronjeni u tradicionalnu kulturu. Brucoši uglavnom studiraju na raulandskom kampusu, a studenti druge godine često odlaze na lokalne koncertne turneje, jednako kao što to čine pokrajinski glazbenici.

Program iz Raulanda zapravo objedinjuje sva tri modela:

- predavanjima i poučavanjima instrumenata na Raulandu
- pohađanjem kratkih tečajeva u drugim pokrajinama (npr. tečajeva buskerudškog Centra narodne glazbe)
- gostovanjima glazbenika koji održavaju radionice na Raulandu
- *kappleike* natjecanjima u siječnju koje organiziraju studenti
- studentskim koncertnim turnejama.

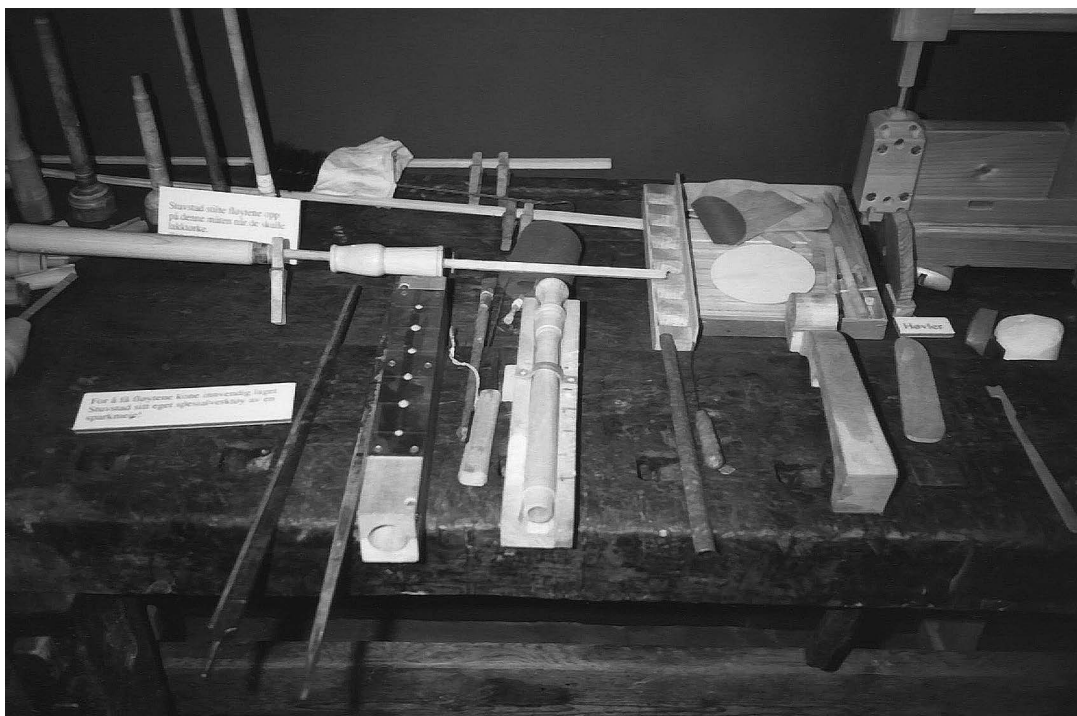

Svi su predavači raulandskog programa akademski obrazovani priznati narodni glazbenici. Studenti koji završe studijski program narodne glazbe često nastavljaju studij i diplomiraju etnomuzikologiju, antropologiju ili etnologiju. Tako raulandski program postaje pokretačka snaga u stvaranju novih autoriteta, a ponajprije u obrazovanju "stručnjaka" koji više nisu samo aktivni sudionici i nositelji tradicije na pučkoj razini.

ZAKLJUČAK. Svaki od navedenih modela odgovara UNESCO-ovim određenjima, ali na drukčiji način. Prvi model (natjecanja) potvrđuje kako oprečna poimanja tradicije i inovacije mogu prouzročiti fragmentaciju, ali istodobno promicati kreativnost i omogućivati višestrukost tradicija. Nositeljima tradicije tim se modelom iskazuje priznanje: nagrade za *kappleike* mogu postati važan simbolički kapital i omogućiti nagrađenima da postanu "autoriteti" s velikim utjecajem na razvoj tradicije. Drugi i treći model primjeri su dviju različitih razina intervencija "odozgo prema dolje", čiji je cilj očuvanje nematerijalnog naslijeđa. To su također primjeri procesa selekcije autoriteta, ali pritom se ne primjenjuju nužno isti kriteriji kao pri selekciji na pučkoj razini.

Društveno-ekonomska organizacija nematerijalnog naslijeđa bitan je činitelj pri procjeni njegove održivosti i reproduktivnih sposobnosti. Je li tradicija sama sebi dostatna ili ovisi o financijskoj potpori vlada odnosno organizacija sa strane? Prvi navedeni primjer pripada tradiciji koja uglavnom opstaje bez intervencije i financijske potpore sa strane. Drugi i treći primjer, naprotiv, bliži su UNESCO-ovoj viziji reprodukcije kulturnog naslijeđa u modernom društvu: od tradicije se ne očekuje

sl.3. Pokrajinska glazbenica iz Buskeruda. Brojne su pokrajine i općine tijekom posljednjih nekoliko desetljeća usvojile instituciju pokrajinskoga glazbenika.

sl.4. Radionica Nilsa Stuvstada danas je dio muzejske izložbe buskerudskog Centra narodne glazbe (Folk Music Center).

samoreprodukcija već očuvanje baštine postaje obveza službenih institucija.

U ovom razmatranju postavlja se pitanje stvaraju li određenja kulture koju se temelje na načelu "odozgo prema dolje" statične i nepromjenjive društvene oblike. Najnovije kritike izvješća *Različitost naše kreativnosti* (Wright, 1998.; Eriksen, 2001.) ističu "konzervativističko" stajalište prema kulturnom pluralizmu. Wright (1998.), primjerice, tvrdi da "UNESCO u svojoj viziji novog etičkog svjetskog poretka ocrtava svijet sastavljen od kultura kao samostalnih i izdvojenih cjelina, a pritom potpuno izbjegava raspravu o tome kome bi pripalo pravo određivanja tih kultura". Slično tome, Prott (1999.) napominje da "načelo održivog kulturnog razvoja podrazumijeva činjenicu da sudionici određene kulture moraju biti ovlašteni i osposobljeni za njezino očuvanje i razvoj".

Da bismo mogli neopipljivo kulturno naslijeđe promicati kao "živu tradiciju", moramo shvatiti načela procesa priznavanja autoriteta te prihvatiti činjenicu da granice bilo koje tradicije mogu biti čvrste ili propusne, jasne ili nejasne, ovisno o kontekstu u kojemu ih promatramo.

LITERATURA

1. Eriksen, Thomas Hylland (2001.), *Between universalism and relativism: A critique of the UNESCO concepts of culture*, u: Jane Cowan, Marie-Bénédicte Dembour i Richard Wilson (ur.), *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*, str. 127-148., Cambridge, Cambridge University Press
2. Goertzen, Chris (1997.), *Fiddling for Norway: Revival and Identity*, Chicago, University of Chicago Press
3. Mørkhaugen, Sverre (1987.), *Uro ble til vekst for folkemusikken*, Dagbladet, Oslo, 27. lipnja 1987.
4. Prott, Lyndel (1999.), *Some Considerations on the Protection of the*

Intangible Heritage: Claims and Remedies, izlaganje održano na *Safeguarding Traditional Cultures: A Global Assessment of the 1989*.

5. UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, Centar za narodne običaje i kulturno naslijeđe, Smithsonian Institution, Washington; <http://www.folklife.si.edu/unesco/prott.htm>
6. UNESCO (1989.), *Preporuka o zaštiti tradicionalne kulture i folkloru*, Pariz, UNESCO; http://www.unesco.org/culture/laws/paris/html_eng/page1.shtml
7. UNESCO (2001.), *Guide for the presentation of candidature files. Proclamation of masterpieces of the oral and intangible heritage of humanity*, Pododjel za nematerijalnu baštinu, Odjel za kulturnu baštinu, Pariz, UNESCO
8. Svjetska komisija za kulturu i razvitak (1995.), *Our Creative Diversity*, Pariz, UNESCO
9. Wright, Susan (1998.), *The politicization of 'culture'*, *Anthropology Today*, br. 14 (1), str. 7-15.

Preuzeto s mrežne stranice:

<http://museumsnett.no/icme/icme2003/papuga.html>

Tekst je izložen na konferenciji ICOM / ICME - International Committee for Museums and Collections of Ethnography *Cultural Traditions in Danger of Disappearing in Contemporary Society - A Challenge for Museums*, Sibiu, Rumunjska, 26. - 30. rujna 2003.

Prijevod s engleskog jezika: Ana Babić
